

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Samhällskunskap

Diskursanalys av
FN i samhällskunskapsboken

Examensarbete i samhällskunskap

Termin: HT 2009

Författare: Magnus Andersson

Handledare: Johan Hyrén

Uppsatsens längd i antalet ord: 9696

Titel: Diskursanalys av FN i samhällskunskapsboken

Författare: Magnus Andersson

Kurs: Examensarbete i samhällskunskap

Omfattning: 15 högskolepoäng

Termin: Ht 09

Handledare: Johan Hyrén

Abstract

Bakgrund: Forskning om vad som påverkar och vad som påverkat innehållet i skollitteraturen finns det ganska mycket om. Förhandsgranskningen, läroplansförändringar, läroboksförfattarens åsikter och ett hegemonitänkande från makthavarna är orsaker som nämns.

Syfte: Syftet med denna uppsats beskrivs kort och koncist med frågeställningen som är följande. ”Följer skolans samhällskunskapsböcker för årskurs 9 diskursen om FN i samhället i övrigt, eller har innehållet i skolans samhällskunskapsböcker en tendens att reproduceras med bara små eller inga förändringar?”

Metod: Genom diskursanalys utläser jag dels samhällsdiskursen om FN och dels läroboksdiskursen från 1984 och 2003 på samma ämne. Genom diskursanalysen får jag underlag för mitt resultat.

Resultat: Innehållet och diskursen i skolans samhällskunskapsböcker för årskurs 9 följer mestadels samhällsdiskursen vid jämförda tidpunkter. Den reproduktionen av innehållet som förekommer mellan samhällskunskapsböckerna över tid är försvarbar. Om inget revolutionerande har hänt på det området som berörs så behövs ingen större ändring av textinnehållet göras. Däremot har jag hittat en stor skillnad mellan samhällsdiskursen och innehållet i samhällskunskapsboken på två områden. Det är beskrivningen av om NATO:s ingrepp i Kosovo 1999 var sanktionerat ifrån säkerhetsrådet eller inte. Enligt samhällskunskapsboken SOL 3000 var den det men enligt samhällsdiskursen var den det inte. Den andra är beskrivningen av Sovjet i samband med FN som en aggressivare part av de två supermakterna i samhällskunskapsboken SOL 2000 jämfört med samhällsdiskursen.

Sökord: Läromedelsgranskning, diskursanalys, förändring, reproduktion och FN.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställning	2
2.1. Syfte	2
2.2. Frågeställning	2
3. Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning	3
3:1. Historisk översikt av de statliga granskningsmyndigheterna	3
3.2. Orsaker till borttagandet av förhandsgranskningen.....	4
3.3. Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet.....	4
3.4. Lärobokens roll i undervisningen.....	5
3.5. Hegemonisträvandet och läroboken	6
4. Metod	7
4.1. Tillvägagångssätt för undersökningen.....	7
4.2. Diskurs	7
4.3. Diskursanalys	8
4.4. Avgränsningar	10
4.5. Läroböcker som använts i min diskursanalys.....	11
4.6. Källor som använts för att få fram den samhälleliga diskursen.....	12
5. Resultatdel	12
5.1. Diskursanalys av samhällsdiskursen om makt i FN i: Detta är FN och FN i förändring.	12
5.2. Diskursanalys på läroboksdiskursen om makt i FN i SOL 2000:.....	16
5.3. Diskursanalys på läroboksdiskursen om makt i FN i SOL 3000:.....	18
5.4. Skillnad respektive likheter i diskursen på u-land, i-land, generalförsamlingen och säkerhetsrådet mellan läroböckerna. (Intertextualitet)	19

5.5. Jämförelse mellan läroboksdiskursen (SOL 2000 och SOL 3000) över tid och samhällsdiskursen (Detta är FN och FN i förändring) på området makt sett på u-land, i-land, generalförsamlingen och säkerhetsrådet.....	23
6. Diskussion	26
7. Slutsats	28
8. Referenslista	30
9. Bilagor.....	1

1. Inledning

Under min utbildningstid på lärarhögskolan har jag ibland reflekterat över innehållet i skolornas ämnesböcker när jag gjort min vfu. Det är ibland stora ämnen som ska in på ett begränsat utrymme i böckerna. Detta gör ju att det är väldigt viktigt vad läroboksförfattaren gör för urval. Då man som lärarstudent gör sin vfu, eller när man som nyutexaminerad lärare börjar undervisa är det vanligt att man litat på innehållet i läroböckerna och använder sig flitigt av dessa i undervisningen. Jag har genom att se på olika teorier i tidigare forskning tagit del av tänkbara orsaker till hur innehållet i läroböckerna är utformat.

Exempel på företeelser som kan ha påverkat/påverkar innehållet i skolböckerna är enligt tidigare forskning bl.a. läroplaner, förhandsgranskningen (fram till 1991), tradition och författarens värderingar.

I denna läromedelsanalys jämförs två tidpunkter för att se om en eventuell diskursändring kan skönjas på beskrivningen av FN i samhällskunskapsboken för årskurs 9. FN är ett intressant område för en diskursanalys som möjliggör att utläsa förändring respektive reproduktion av innehållet i läromedlen. Det har hänt mycket i världen som berört FN från 1984 till 2003 då de två böckerna publicerades vilket gör FN till ett utmärkt analysområde för min undersökning.

Det som gav mig idén till att använda FN som jämförelse i denna uppsats är nedanstående:

I Vilgot Oscarssons rapport *"Elevers syn på globala förhållanden och framtiden - Rapport från den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU03) – samhällsorienterande ämnen"* som bygger på svar från elever år 2003 kan man utläsa att hela 54 % av eleverna i årskurs 9 anser sig få för lite undervisning om FN i skolan. I rapporten ställs frågan *"Hur mycket undervisning har du fått om olika globala förhållanden de tre senaste åren"*. Resultatet på denna fråga är anmärkningsvärt då man svarar att man upplever att man har fått minst undervisning om FN:s barnkonvention och FN i stort. En förklaring till detta kan enligt Oscarsson vara att undervisningen om FN var tydligare föreskriven i styrdokumentet innan Lpo 94. Intressant är att eleverna ändå visar goda kunskaper om FN trots att de anser sig ha studerat FN-området relativt lite.¹ Det borde betyda att även om undervisningen om FN idag

---

¹ Oscarsson, V, *"Elevers syn på globala förhållanden och framtiden - Rapport från den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU03) – samhällsorienterande ämnen"* Mölndal 2005. Sid. 12 och 19.

skulle vara mindre än förut så är innehållet i samhällskunskapsböckerna ändå relativt omfattande.

I ”*Den politiska läroboken*” jämför Janne Holmén svenska, norska och finska läroböckers beskrivning av USA och Sovjetunionen under det kalla kriget. Holmén’s tre viktigaste teorier om diskursen i läroböcker är följande tre, och dessa har legat till grund för min frågeställning.

1. *Om den statliga styrningens betydelse var stor borde läroböckerna förändras i samband med nya läroplaner och direktiv till läroboksgranskarna.*
2. *Om det i stället är efterfrågan på läroboksmarknaden som styr, så borde läroböckerna förändras när ett nytt samhällsklimat fått lärarna att förändra sina åsikter om vad som är viktigt och lämpligt att lära ut.*
3. *Om slutligen en seg lärobokstradition var avgörande för läroböckernas innehåll borde förändringar, om de överhuvudtaget inträffade, ske långsamt och gradvis.²*

2. Syfte och frågeställning

2.1. Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är att genom en diskursanalys se om det i diskursen gällande FN i samhällskunskapsboken för grundskolans årskurs 9 har skett någon förändring eller reproduktion av innehållet. Hur ser beskrivningen av FN ut från den ena boken till den andra, och har den följt med den verkliga utvecklingen av FN och samhällsdiskursen gällande organisationen? För att utläsa diskursen och eventuella förändringar i skolböckerna kommer jag att jämföra förlaget Natur & Kulturs samhällskunskapsbok från 1984 och 2003. Jag kommer också att utläsa samhällsdiskursen över utvecklingen och viktiga skeenden och händelser inom FN genom att utläsa två experters syn på detta. Jag kommer sedan att se eventuella skillnader i samhällsdiskursen gentemot läroböckernas diskurs.

2.2. Frågeställning

1. Följer skolans samhällskunskapsböcker för årskurs 9 diskursen om FN i samhället i övrigt? Eller har innehållet i skolans samhällskunskapsböcker en tendens att reproduceras med bara små eller inga förändringar?

---

² Holmén, J, *Den politiska läroboken*, Uppsala 2006, sid. 28.

3. Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

Tidigare forskning berör flera aspekter som är viktiga för min diskursanalys. Jag har genom att lägga dem under den huvudsakliga förklaringsaspekten gjort översikten lite lättare även om flera olika förklaringsteorier går in i varandra. Detta ska man ha i åtanke när man läser följande teorier och förklaringar om vad som spelar in i läroböckernas innehåll om FN och följaktligen diskursen på området i samhällskunskapsböckerna.

3:1. Historisk översikt av de statliga granskningsmyndigheterna

1938 grundades Statens läroboksnämnd. Läroböckerna hade visserligen blivit granskade även innan men nu blev det mer systematiskt och organiserat. Deras uppgift gick ut på att granska läroböckers innehåll och godkänna nya innan de kom i omlopp. Innan granskningsnämnden sade sitt om efterföljandet av läroplanen blev de berörda böckerna granskade av en grupp som bestod av lärare och sakkunniga som lämnade ett omdöme på böckerna som man undersökte.³ Statens läroboksnämnd avvecklades 1974 och övergick då till att bli Läromedelsnämnden som var underordnad Skolstyrelsen.

Granskning av innehållet i läromedel infördes alltså i slutet av 1930-talet i Sverige. I våra grannländer Finland och Norge hade det varit regel sedan omkring sekelskiftet 1800/1900-talet med liknande granskning. I studien *”Staten och läromedlen. En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991”* tar Anna Johnsson Harrie upp olika aspekter av fenomenet som precis som titeln visar förekom i skiftande skala mellan åren 1938-1991.

Förhandsgranskningen av svenska läromedel minskades stegvis från 1970-talet och fram till 1991 då den togs bort utan att något av partierna i riksdagen protesterade. Argument för detta var att man menade att målstyrningen och följandet av läroplanen styrde utformningen av läromedlen. Detta menar Tomas Englund är ett självmotsägande målsystem eftersom det är läroboksförfattaren som tolkar läroplanen på sitt vis. När senare en lärobok används är det den snarare än läroplanen som styr utformningen av undervisningen.⁴

---

³ <http://www.svshv.umu.se/personal/hemsidor/sture/avhandling/sammanfattning.html>

⁴ Englund, Tomas. *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*, Göteborg 2005.

3.2. Orsaker till borttagandet av förhandsgranskningen

Johnsson Harrie menar att det främsta argumentet till borttagandet av granskningen kan spåras ända till 1970-talet då kritiken mot skolan ökade från både vänstern och högern när det gällde utbildningspolitiken. Det synsättet som kom att bli dominerande framöver inom skolan var en väg mot decentralisering och att individens förmåga och ansvar kom att belysas allt mer.⁵

Två av de personer som hon bygger denna teori kring är Bo Rothstein och Lotta Vahlne Westerhäll. I *"Bortom den starka statens politik"* beskriver de tillsammans med medförfattare nedmonteringen av idén om den starka staten i den politiska kulturen⁶. I denna behandlas statens strategi att genom en central styrning försöka styra exempelvis skola, alkoholpolitik, vård och omsorg m.m. Detta för att genom en starkt centraliserad ekonomisk politik åtgärda samhällsproblem inom olika områden. Det är en utveckling som gått olika snabbt på olika områden men som likväl har varit aktuell länge och fortfarande är det.⁷

3.3. Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet

Läroplanernas utformning följer det mönster som Johnsson Harrie beskriver genom att kritiken mot skolan ökade från både vänstern och högern när det gällde utbildningspolitiken. Det synsättet som kom att bli dominerande framöver inom skolan var en väg mot decentralisering och att individens förmåga och ansvar kom att belysas allt mer.⁸ Från att staten i Lgr 62 ha haft en stor påverkan på *"hur läraren skulle välja ut innehåll att undervisa om och hur man skulle planera och genomföra undervisningen"*,⁹ vilket också troligtvis innebar ett väldigt stort inflytande på innehållet i läroböckerna. Så minskades detta stort genom Lgr -80 som innebar att *"läroplanen försökte nu uppmana till ett tänkande om verksamheten utifrån demokratins samhälls- och människosyn."*¹⁰ Staten betonade istället tydligare *nationella mål*. Detta samtidigt som man decentraliserade skolan allt mer. Lpo – 94

---

⁵ Johnsson Harrie. A, *Staten och läromedlen. En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Linköping 2009. Sid. 211-215.

⁶ Rothstein, Bo. Westerhäll, Vahlne Westerhäll, Red. *Bortom den starka statens politik*. Stockholm 2005. Sid. 11.

⁷ Ibid. Sid. 12.

⁸ Johnsson Harrie. A, *Staten och läromedlen. En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Linköping 2009. Sid. 211-215.

⁹ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/08/14/28/7dbcf0d.pdf>. sid. 454.

¹⁰ Ibid. sid. 454.

förstärkte dessa tankar genom att belysa dem än starkare och betona att *”demokratisyn som kommer till uttryck i ”oförytterliga värden och i internationella överenskommelser, t.ex. i konventionen om mänskliga rättigheter.”*¹¹ är normer som hela utbildningsväsendet ska arbeta efter.

3.4. Lärobokens roll i undervisningen

Skolverket gav 2006 ut *”rapport 284 Läromedlens roll i undervisningen, Grundskolelärares val, användning och bedömning i bild, engelska och samhällskunskap.”* Den berör bl.a. de specifika områdena på skolböckernas roll i samhällskunskapen som jag tittat på. Ett avsnitt i denna utgörs bl.a. av en undersökning där förlagspersoner och läroboksförfattare får säga sin mening om processen med att ge ut ett färdigt läromedel.

En stor del av lärarna konstaterar att de använder sig förhållandevis mycket av läroboken för att vara säkra på att de följer läroplanens mål, innehåll och principer. Men det ska påpekas att många samhällslärare pekar på att man använder sig mindre av läroboken ju längre man jobbat som lärare och man pekar även på ny teknik som IT som tar allt mer plats. Läroböckerna och läroboksinnehållet har alltså fortfarande en stor betydelse i undervisningen vilket i sin tur gör att läroboksproducenterna har stort inflytande eftersom de bestämmer innehållet. En samhällskunskapsbok blir alltid färgad av författarens kunskaper och delvis värderingar inom området.¹²

Vidare kan man läsa i rapporten att en stor del av uppgiften för skolan är att överföra kunskap och erfarenheter till dagens elever. Eleven ska ju inte behöva upptäcka kunskapen på onödigt långa vägar. Detta är en aspekt av synen på vår skola och denna förmedling av kunskap och erfarenheter präglar innehållet i skolans läroböcker. Men är detta bara av godo? En del kritiker menar att detta inte leder till kunskap i någon djupare mening. En nackdel med innehållet är att det är *”traditioner som ofta lever kvar i dess form och innehåll, trots att förändringar också har skett.”*¹³ Det uppstår alltså en slags reproduktion av innehållet vilket är en teori som är aktuell i min undersökning.

---

¹¹ [Ibid.](#) sid. 454.

¹² Skolverket. Rapport 284. *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap.* 2006. Sid. 138.

¹³ [Ibid.](#) 2006. Sid. 17.

3.5. Hegemonisträvandet och läroboken

”Hegemonin innebär maktutövning grundad på en målmedveten prägling av de underlydandes verklighetsbilder, värderingar, normer och attityder.”¹⁴

Sture Långström som själv är läroboksförfattare för Gleerups förlag i samhällskunskap har skrivit ”*Författarröst och lärobokstradition*”. I denna bok säger läroboksförfattaren Bengt-Åke Häger att hans sätt att behandla östblocket och speciellt frågan där han jämförde Hitlers brott med Stalins och Maos gjorde att han blev tillrättavisad. Det var ett för känsligt ämne för granskningsnämnden och detta gjorde att han i fortsättningen fick tänka på vad han skrev vilket hämmade hans arbete. Bengt-Åke Häger menar att det till stor del var de närliggande stormakterna som från 1930-talet med Nazi-Tyskland och Sovjetunionen då granskningen började och som varade ända till Sovjetunionens fall som gjorde att granskningen fyllde en funktion. Efter 1991 behövde man inte vara lika försiktig längre.¹⁵

När det gäller läroboken så kan den användas som ett verktyg att överföra de värden och normer som makthavarna i samhället anser är de rätta. På många sätt är ju innehållet i läroboken styrt av politiska styrmedel. I första hand indirekt genom läroplanerna eftersom de förmedlar ramarna som författarna ska hålla sig inom. Om man ska applicera hegemonibegreppet på skolans område så innebär det att läraren är den intellektuelle som i sin roll är en budbärare mellan toppskiktet i samhället och den stora massan (folket eller eleverna i detta fall). I denna process är givetvis läroboken ett viktigt medel vilket vi har läst i övrig tidigare forskning för att överföra de värden som man finner önskvärda.¹⁶

Janne Holmén har verkligen gått på djupet med sin doktorsavhandling ”*Den politiska läroboken*.” I denna jämför han svenska, norska och finska läroböckers beskrivning av USA och Sovjetunionen under det kalla kriget. Det är en omfattande forskning på om/hur staten

---

¹⁴ Lindeborg, Åsa. Socialdemokraterna skriver historia. Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000. Stockholm. 2001. Sid. 14.

¹⁵ Långström, S. *Författarröst och lärobokstradition*. Umeå 1997. Sid. 154-157.

¹⁶ Säfström, CA. *Den mångtydiga skolan – Utbildning i det postmoderna samhället*. Danmark. 2006. Sid. 90-91.

påverkar utrikespolitiskt material i skolböckerna. Det är intressant för min egen undersökning eftersom den undersöker dels den eventuella inblandningen från makthavarna i framställningen av i detta fall utrikespolitiska frågor vilket i allra högsta grad rör det material som berör FN i skolböckerna. Dels eftersom den även tar upp omfattningen och upphörandet av granskningen av de svenska läroböckerna som alltså upphörde 1991. Holméns tre viktigaste teorier om diskursen i läroböcker kan läsas i inledningen.

4. Metod

4.1. Tillvägagångssätt för undersökningen

För att kunna besvara frågeställningen har jag först utläst samhällsdiskursen. Efter det har jag utläst läroboksdiskurserna. Därpå har jag gjort en diskursanalys på de böcker som speglar samhällsdiskursen respektive läroboksdiskursen. Genom en intertextuell jämförelse har jag tittat på reproduktion/förändring av innehållet mellan läroböckerna för att sedan göra en likadan jämförelse mellan läroboksdiskursen över tid och samhällsdiskursen. Det är viktigt att påpeka att *SOL 2000* som utgör den första läroboksdiskursen gavs ut 1984 och samhällsdiskursen som den jämförs med speglas genom *Detta är FN* och *FN i förändring* som gavs ut 2002 respektive 2005. Jag ser dock inga problem med detta då dessa dels speglar vad som faktiskt hänt i FN historiskt sett.

Jag har valt att fokusera på området makt inom FN. De olika kategorier som jag tycker utkristalliserar sig och därför är intressantast att ställa mot varandra inom området makt är i-land, u-land, generalförsamlingen och säkerhetsrådet. Maktområdet är ett område där det hänt en hel del i världsrelationerna mellan de undersökta tidpunkterna. Detta gör det till ett bra undersökningsområde i denna undersökning. Inom de olika områdena har olika begrepp visat sig speciellt viktiga för respektive kategori och dess beskrivning i diskursen. De kan ha ändrat betydelse för diskursen över årens lopp. Detta är de element som är viktiga i ekvivalenskedjan. I nedanstående avsnitt om diskurs och diskursanalys beskrivs detta utförligare.

4.2. Diskurs

En mening som beskriver en diskurs är att ”*det är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen.*”¹⁷ Det kan röra sig om en diskurs inom exempelvis media, politik och vetenskap.

---

¹⁷ Börjesson, M. Palmblad, E. *Diskursanalys i praktiken*. Slovenien 2007. Sid. 13.

Inom den gällande diskursen finns det ramar som utestänger det som inte tillhör diskursen inom företeelsen eller området där diskursen är rådande. För att få en klar syn på den rådande diskursen inom det område man hanterar behöver man alltså hitta diskursens kärna och yttre gränser.

Diskursen eftersträvar att vara den enda rådande sanningen inom ett visst fält eller område. I och med detta stänger den rådande diskursen ute alternativa framställningar. De alternativa tankarna inom samma område som finns utanför avgränsningarna av den rådande diskursen har dock alltid en chans att komma innanför dessa avgränsningar. Detta till mångt och mycket beroende på språkets grundläggande instabilitet som gör att diskursen omformas i kontakten med andra diskurser. Det blir alltså en diskursiv kamp om innehållet mellan texter som berör ett område. Kortfattat kan det beskrivas som en bestämd synpunkts herravälde inom ett specifikt område.¹⁸ Vår uppfattning om olika fenomen skulle alltså kunnat se annorlunda ut om det funnits andra gränsdragningar i diskursen.

4.3. Diskursanalys

Diskursanalys är en ganska ny undersökningsmetod inom samhällsvetenskaperna som förr ansågs kontroversiell men som idag är helt legitim. Språkets roll är en nyckel i diskursanalysen. Genom att analysera språket/texten kan man utläsa diskursen som ett socialt konstruerat betydelsesystem som utgör vår grund för att förstå och skapa en bild av olika företeelser i samhället.¹⁹ Målet med diskursanalysen är med andra ord inte att förklara hur ett område är egentligen utan att förklara varför vi har fått den bilden som vi har om området. Genom att se hur ett område framställs diskursivt kan vi säga något om bakomliggande strukturer i samhället.

Jag har i första hand använt mig av Marianne Winther Jörgensens och Louise Phillips *”Diskursanalys som teori och metod”* för att beskriva diskursanalys och för att ha som en slags mall när jag utför min egen diskursanalys. I denna bok beskrivs tre huvudlinjer av diskursanalys: Diskursteori, kritisk diskursanalys och diskurspsykologi. Jag kommer att använda mig av de två förstnämnda då de ligger nära till hands vad det gäller mitt syfte och frågeställning som innebär att undersöka om det sker en reproduktion eller förändring av diskursen gällande FN i samhällskunskapsboken. Författarna menar att det bästa sättet att göra

---

¹⁸ Jörgensen. Winther. M, Phillips. L, *Diskursanalys som teori och metod*. Sverige 2004. Sid. 13.

¹⁹ Ibid. Sid. 13.

en diskursanalys är att jobba integrerat med alla tre och plocka de bästa bitarna från var och en för att få till det bästa angreppssättet på just det område som du undersöker. Inom mitt område blir det alltså i stort sett endast diskursteori och kritisk diskursanalys vilket förklaras nedan.

I Laclau och Mouffes diskursteori spelar teorin om hegemoni en central roll. Det är alltså kampen om meningstillskrivning, (*diskursiv kamp*) och vilka inslag som skall tillskrivas den gällande diskursen inom ett område som det fokuseras på. Den gällande diskursen har som mål att låsa fast betydelsen av viktiga begrepp för att denna ska ses som den rådande normen och uppfattningen inom ett område. Faircloughs kritiska diskursanalys är fokuserad på att se förändring eller reproduktion över tid. Detta görs genom intertextualitet där texter helt enkelt jämförs över tid för att hitta orsaker till om och varför diskursen har omformats. Diskurspsykologin kommer jag inte att använda mig av och det grundar jag på att den inte ser diskursordningen och diskursen som lika viktig som de två förstnämnda när det gäller att sätta gränser och normer hos människan. Den ser människan mer som en reflekterande autonom individ som väljer sin egen diskurs genom att ha en kunskap om flera konkurrerande diskurser på ett område. Jag kommer att utläsa den diskurs som har en hegemoniställning på det större samhällseliga planet och då går således det diskurspsykologiska sättet bort.²⁰

Centrala begrepp som används för att göra en diskursanalys är:

Diskurs: Helt enkelt en version av verkligheten som ses som den rätta. Eller ett alternativt synsätt på samma område som vill tränga bort den gällande diskursen eller omforma den.

Nodalpunkt: Det är ord som är centrala för betydelsen i diskursen. En nodalpunkt är alltså ett ord kring vilket diskursen kretsar eller organiseras.

Element: Det är tecken och viktiga faktorer som ingår i beskrivningen av en diskurs. De olika diskurserna försöker sätta sin betydelse av elementet och genom detta göra det till ett moment som är beskrivande och en viktig faktor för just den diskursen. Detta gör att det blir svårare för en konkurrerande diskurs att använda elementet i en annan betydelse.

Moment: Är ett element som övergått till ett moment i diskursen. Genom detta har elementet blivit en viktig faktor och fått en bestämd och viktig betydelse för diskursens innebörd. Detta

---

²⁰ Ibid. Sid. 13-14.

gör att det blir svårare för en konkurrerande diskurs att använda elementet i en annan betydelse.

Flytande signifikanter: Det är element, alltså faktorer som ingår i olika diskurser på samma område som kan ges olika innebörd beroende på vilken diskurs de ingår i.

Ekvivalenskedja: Det är tecken eller signifikanter som knyts ihop i en text och därmed skapar en innebörd åt nodalpunkten.²¹

Intertextualitet: Jämförelse av text över tid där man ser hur den gamla textens diskurs är jämfört med den nya textens. Genom att se vilka element som finns med i de båda texterna och jämföra betydelsen av dessa kan man se om någon glidning i diskursen har inträffat.²²

4.4. Avgränsningar

Jag har givetvis valt några riktlinjer och avgränsningar att motivera till när det gäller val av det material som jag ska analysera. För att avgränsa min undersökning till en tidsperiod som är relevant vad det gäller min undersökning och dess syfte har jag utgått ifrån tidigare forskning och de teorier som jag där har funnit om bakgrunden till innehållet i skolans läroböcker. Då finns det ett antal faktorer att ta hänsyn till när det gäller exempelvis samtidsinriktningen och tidsaspekten. Vad det gäller samtidsaspekten pekar jag på det viktiga med historisk komparation i diskursanalysförklaringen. Här spelar tidsaspekten en viktig roll när det gäller att motivera vilken tidsintervall och årtal som är viktiga att förhålla sig till i denna undersökning.

Som framgår i tidigare forskning försvann förhandsgranskningen av svenska läromedel 1991. Detta innebär således är detta en viktig milstolpe i min undersökning då denna enligt flera av de författare och forskare som jag tar upp i tidigare forskning menar att detta är av central betydelse för utformningen och innehållet i läroböckerna. Början av 90-talet är viktig också på det viset att Lpo -94 ersatte Lgr -80 vilket innebar en tydligare statlig målstyrning samtidigt som skolan decentraliserades än mer. Detta kan låta motsägelsefullt men innebar tydligare mål för lärarna samtidigt som skolorna och lärarna fick friare händer att uppnå dessa mål. 1991 blev skolan också kommunaliserad efter att tidigare ha varit statlig. Viktigt är också

---

²¹ Ibid. Sid. 32-35.

²² Ibid. Sid. 13.

att berlinmuren föll 1989 vilket innebar kalla krigets slut och ett annat säkerhetsläge i omvärlden. Dessa årtal har jag tagit i beaktande när jag valt utgivningsår på de läroböcker som ingår i diskursanalysen.

4.5. Läroböcker som använts i min diskursanalys

De böcker som jag har valt till min undersökning är utgivna på förlaget Natur och Kultur. Böckerna är *SOL 2000 "Samhälle i dag, grundbok 3 högstadiet"* från 1984²³ och *SOL 3000 "Samhälle i dag, elevbok 9"* från 2003.²⁴ Dessa böcker bygger på samma koncept med liknande uppbyggnad men har förnyats successivt och de är anpassade för årskurs 9 på grundskolan. Enligt Natur och Kultur och Gleerups som är de förlag som jag har varit i kontakt med när jag har valt ut vilka böcker som är väsentligast att undersöka så har de samstämmt uppgett att "SOL 3000 Samhälle i dag 9" är den kanske mest förekommande samhällskunskapsboken på landets 6-9 skolor. Några exakta uppgifter om hur det förhåller sig har jag inte kunnat få tag i. Det finns ingen officiell statistik och den statistik som förlagen har är företagshemligheter. Intressant med de två jämförda böckerna är även att två av författarna är desamma i båda böckerna. Hur det spelar in på innehållet är svårt att säga men det skulle kunna innebära en större risk till reproduktion av det.

Årtalen har jag valt med tanke på avgränsningarna som jag använt mig av. I dessa skrev jag att tidsaspekten är viktig att ta hänsyn till. Det har jag vägt in då jag har valt ut böcker som är utkomna ungefär tio år före och efter viktiga händelser som jag beskrivit.

I diskursanalysen har jag använt mig av de avsnitt i samhällskunskapsböckerna som ordet FN och dess organ har varit närvarande vid ett eller ett flertal tillfällen. Jag har även räknat med världsbanken och IMF i diskursanalysen. *De räknas formellt till FN-systemet men har en mycket fristående ställning.*²⁵ Detta innebär att jag exempelvis har fått bortse ifrån innehållet om (elementet) USA som berörs i andra avsnitt i böckerna.

---

²³ Husén, L, Hildingson, L, m.fl. *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet.*

²⁴ Wergel, K, Hildingson, K och Hildingson, L, *SOL 3000. Samhälle i dag. Elevbok 9.*

²⁵ Örn, T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 13.

4.6. Källor som använts för att få fram den samhälleliga diskursen

För att utläsa den samhälleliga diskursen av FN fram till 2003 då SOL 3000 gavs ut har jag använt mig av två källor. Henrik Salanders ”*Detta är FN – En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik*” är som titeln skvallrar om, en översiktlig beskrivning av FN och vad som har hänt i organisationen fram till 2003 och som kopplar detta till Sverige. Denna är utgiven av regeringskansliet och författaren av denna bok, Henrik Salander var Sveriges biträdande FN-ambassadör i New York under åren 1993-1998.²⁶

Den andra källan som jag använder för att se den samhälleliga diskursen är Torsten Örn ”*FN i förändring*”. Den är utgiven av utrikespolitiska institutet och dess material har till mål att på ett objektivt sätt skapa intressen för utrikespolitiska frågor. Även Torsten Örn har en gedigen kunskap på FN-området efter att vid ett flertal tillfällen ha ingått i den svenska FN-delegationen. Denna skrift har som föregående källa också ett historiskt perspektiv och kopplar detta till den nya värld vi lever i och hur detta hänger ihop med de olika kraven på reformer av FN som ställs från många håll.²⁷

5. Resultatdel

Genom att använda mig av de centrala begreppen som jag beskrivit i 4.2. Diskursanalys så kommer jag att utläsa diskursen gällande makt i de källor som beskriver samhällsdiskursen och i samhällskunskapsböckerna för årskurs 9 som i det här fallet alltså är SOL 2000 och SOL 3000.

5.1. Diskursanalys av samhällsdiskursen om makt i FN i: Detta är FN och FN i förändring.

Ekvivalenskedja på **u-land**: *kalla kriget – alliansfria rörelsen - 77 gruppen – nya medlemsstater – bistånd - handelshinder*

Ekvivalenskedja på **i-land**: *världsbanken – bistånd – handelshinder*

---

²⁶ Salander, H, *Detta är FN. En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik*, 2002, Stockholm.

²⁷ Örn, T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002.

Ekvivalenskedja på **generalförsamlingen**: *normativt inflytande - beslutandemakt om budget m.m. - USA*

Ekvivalenskedja på **säkerhetsrådet**: *upprätthålla världsfreden – särklass mest makt – veto – FN stadgan – USA*

U-länderna hade under det *kalla kriget* en ganska stark ställning i **generalförsamlingen**. I FN i förändring beskrivs det hur FN har gått från 51 medlemsstater, till vid bokens skrivande 191.²⁸ De gamla kolonialmakterna som i de flesta fall blev **utvecklingsländer** samarbetade med varandra i *77-gruppen* och den *alliansfria rörelsen* och blev därigenom en faktor att ta hänsyn till vid omröstningar i **generalförsamlingen**. *I decennier, ända in på 1980-talet, var en vanlig röstbild i kontroversiella frågor att u-länderna tillsammans med öststaterna bildade nära nog rutinmässiga majoritet, med Förenta staterna i minoritetsposition.*²⁹ Efter östs sammanbrott tillkom alltså nya medlemsstater vilket svängde tillbaka **u-ländernas** betydelse. Idag röstar man ofta likt de andra länderna i sina geografiska regioner för att få så stort inflytande som möjligt. Men det är mer flexibelt än innan.

Villkorat *bistånd* till **u-länderna** ställer krav på dem från givarländerna som ofta får tillbaka en del av pengarna genom beställningar som innebär exportinkomster till bidragsgivaren.³⁰ Vad det gäller **u-ländernas** svåra sats och möjlighet att komma ikapp **i-länderna** beskrivs det målande att: *inget bistånd och inga skuldavskrivningar betyder så mycket för u-länderna som en fri handel med jordbruksprodukter.*³¹

I-länderna och i synnerhet västländerna har efter det *kalla krigets* sammanbrott fått mer makt i **generalförsamlingen**. *Demokratins och marknadsekonomins landvinningar gav västländerna i allmänhet, och EU och Förenta staterna i synnerhet, en dominerande ställning.*³² Man röstar i större utsträckning likt de andra länderna i regionen idag. Med viss flexibilitet. USA ställer med sin dominerande ställning krav på FN. *I strid med FN-stadgan*

---

²⁸ Örn. T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 6.

²⁹ Salander. H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 18.

³⁰ Örn. T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 14.

³¹ Ibid. Sid. 22.

³² Salander. H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 19.

att betala endast delar av de uttaxerade bidragen, tills de förändringar man krävt genomförts.³³

Världsbanken och IMF är två omdebatterade organisationer. Vad som strukturellt främst skiljer dem från andra FN-organ är att man där inte tillämpar principen ett land en röst utan har en röststyrka sammanhängande med insatta kapitalandelar. Det innebär att deras beslut i hög grad påverkas av de rika västländerna. Det är därför inte märkligt att dessa ofta föredrar att kanalisera sina biståndsinsatser genom Världsbanken snarare än genom FN, där **u-länderna** är i stark majoritet.³⁴ Det gör att givarländerna får stor makt att ställa krav på mottagarländerna. Man pratar om villkorat bistånd vilket innebär att givarländerna ofta får tillbaka pengar genom att mottagarlandet beställer varor från givaren.³⁵ Handelshinder tas i (FN i förändring) upp som en barriär som vidhåller avståndet mellan *i* och *u-länder*.³⁶

I Detta är FN sägs **generalförsamlingen** vara främst ett diskussionsforum med normativt inflytande. Men de har beslutandemakt om FN:s budget och hur FN:s kostnader skall fördelas mellan medlemsländerna, samt viktigare val, till exempel valen av medlemsländer i **säkerhetsrådet**.³⁷ Några länder har förlorat sin rösträtt i **generalförsamlingen** för att de inte betalar.³⁸

När västs automatiska majoritet gick förlorad först i **generalförsamlingen** och sedan även i **säkerhetsrådet**, växte kritiken i USA. FN ansågs ibland ägna sig åt sådant som USA ogillade och kongressen ville inte att USA skulle vara med och finansiera detta.³⁹

---

³³ Ibid, sid. 96.

³⁴ Örn. T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 13.

³⁵ Ibid. Sid. 14.

³⁶ Ibid. Sid. 22.

³⁷ Salander. H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik - Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 17.

³⁸ Ibid, sid. 95.

³⁹ Örn. T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 17.

Säkerhetsrådet har till skillnad från **generalförsamlingen** rätt att fatta *beslut som medlemsstaterna enligt FN-stadgan är skyldiga att rätta sig efter och utföra*.⁴⁰

Säkerhetsrådet är det FN-organ som har i särklass mest makt och det är också ett faktum att de ständiga medlemmarna dominerar **säkerhetsrådsarbetet** i kraft av sitt veto.⁴¹ Problemen med detta beskrivs bl.a. genom att i fallen Irak och Kosovo under andra hälften av 1990-talet fick blockeringar i **säkerhetsrådet** till följd att FN inte kunde ingripa i enlighet med stadgan.⁴² Kina och Ryssland klargjorde redan innan arbetet med en resolution påbörjats att de inte skulle stödja ett mandat för angrepp mot Serbien.⁴³ I stället företogs omfattande militära aktioner ensidigt av USA och Storbritannien, respektive av NATO⁴⁴

I FN i förändring sägs det att: I Kosovofrågan gick det inte att nå en lösning i **säkerhetsrådet** utan NATO gjorde på egen hand ett väpnat inskridande i **säkerhetsrådets** anda.⁴⁵ **Säkerhetsrådet** var dock enigt när Kuwait befriades av styrkor från ett stort antal länder med ett entydigt mandat från FN:s **säkerhetsråd** i ryggen⁴⁶.

Oenighet i **säkerhetsrådet** har alltså gjort FN maktlöst i en del situationer vilket gjort att FN ställts åt sidan i viktiga frågor. USA's roll som enda kvarvarande supermakt med dess krigskapacitet över hela världen spelar givetvis en stor roll i världens maktförhållande. *Bara vetskapen om detta gör dess makt i säkerhetsrådet större än övriga medlemmars, även jämfört med de fyra andra vetoberättigade medlemmarnas*.⁴⁷

---

⁴⁰ Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 23.

⁴¹ Ibid, sid. 24.

⁴² Ibid, sid. 42.

⁴³ Ibid, sid. 58.

⁴⁴ Ibid, sid. 42.

⁴⁵ Örn, T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 20.

⁴⁶ Ibid, sid. 17

⁴⁷ Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 48.

Nu har vi fått en bild av vilka förändringar som ägt rum i samhälls diskursen; låt oss nu övergå till att analysera skolböckerna för att se om vi kan spåra dessa förändringar även i dessa källor.

5.2. Diskursanalys på läroboksdiskursen om makt i FN i SOL 2000:

Nodalpunkter är: *säkerhetsrådet, generalförsamlingen, i-länder och u-länder.*

Ekvivalenskedja på **u-land:** – Kina – tredje världen – makten över råvarutillgångarna – multinationella företag – världsbanken – krav på rättvisare fördelning – bistånd – generalförsamlingen – skuldfälla.

Ekvivalenskedja på **i-länder:** första världen – andra världen – råvaror – världsbanken – skyddstullar – bistånd.

Ekvivalenskedja på **generalförsamlingen:** Sovjetunionen – USA – rekommendationer – alla länder har en röst – betydelse.

Ekvivalenskedja på **säkerhetsrådet:** USA - De fem ständiga medlemmarna - veto – ofta förekommande med veto – militär hjälp – fredsbevarande trupp.

U-länderna med deras utsatta position förklaras med att de av ekonomiska förutsättningar inte har någon reell makt eftersom många av dessa länder sitter fast i *skuldfällan* och är beroende av utländska eller *multinationella företag*. En annan orsak varför **u-länderna** kommer längst ner i maktordningen är kampen mellan öst och väst om världsherraväldet. Alltså den *första och andra världen. Den tredje världen, u-länderna* hamnar i skymundan maktmässigt. Detta kan dock inom kort komma att ändras enligt boken.⁴⁸ *En dialog mellan Nord och Syd pågår ständigt, mest i FN. U-länderna ställer krav på en rättvisare fördelning, en ny ekonomisk världsordning.*⁴⁹

Dock är *Kina* som ett av världens enligt boken fattigaste länder en stormakt som genom sitt *veto* i **säkerhetsrådet** har en stor makt i förhållande till sin ekonomiska situation. I ekonomiska termer innebär ju detta att det på denna tid är ett **u-land**.⁵⁰

---

⁴⁸ Husén. L, Hildingson. L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Sid. 384.

⁴⁹ Ibid. 387.

⁵⁰ Ibid. sid. 347.

Generalförsamlingen har enligt boken ingen riktig tyngd bakom sina åsikter utan det rör sig om *rekommendationer* som det är frivilligt att ansluta sig till. Men *alla länder har en röst* och här kan även **u-länderna** göra sig hörda. Och om besluten i **generalförsamlingen** tas med bred marginal så har de relativt stor tyngd.⁵¹

I-länderna bygger enligt boken mycket av sitt välstånd på att utnyttja **u-ländernas** naturtillgångar. Dessutom hindrar *skuldfällan* och tullar till stor del **u-ländernas** möjligheter att ändra på situationen. Men **i-ländernas** positiva verkan på utvecklingen genom sina bistånd nämns i positiva ordalag genom att **u-ländernas** väg till framsteg knappast är möjlig utan bistånd.⁵² *Storbritannien, Frankrike* som ingår bland **i-länderna** är även stormakter och har genom en ständig plats i **säkerhetsrådet** betydligt mer politisk makt än andra **i-länder**.⁵³

Säkerhetsrådets rätt att fatta beslut på alla medlemsstaters vägnar ger det givetvis en stark ställning, men det är de fem ständiga medlemmarna som har den verkliga makten i detta genom sin *vetorätt*. Supermakterna *Sovjetunionen* och *USA* är som ledare för öst och västblocken eller den *första* och *andra världen* de verkliga makthavarna. De har som ledare för dessa en starkare ställning än andra länder. *Flera gånger har Sovjet ingripet när det socialistiska systemet i ett land hotats. Det socialistiska systemet är förutbestämt att efter hård kamp segra i hela världen.*⁵⁴ Vid konflikter som tas upp i **säkerhetsrådet** stödjer någon av *supermakterna* ofta den ena parten i konflikten. *Vetorätten kommer därför ofta till användning – och FN är då maktlös.*⁵⁵

Säkerhetsrådet har också befogenhet att begära militär hjälp av FN-medlemsstater för att anfälla ett land som bryter mot FN-stadgarna men det har hittills aldrig hänt. Däremot har FN vid ett flertal tillfällen fått till stånd eld upphör och skickat in observatörer eller fredsbevarande trupp.⁵⁶

---

⁵¹ Ibid. sid. 391.

⁵² Ibid. sid. 387.

⁵³ Ibid. sid. 391.

⁵⁴ Ibid. sid. 343.

⁵⁵ Ibid. sid. 391.

⁵⁶ Ibid. sid. 392.

5.3. *Diskursanalys på läroboksdiskursen om makt i FN i SOL 3000:*

Nodalpunkter är: *säkerhetsrådet, generalförsamlingen, i-länder och u-länder.*

Ekvivalenskedja på **u-land**: skuldfällan – världsbanken – inrikespolitiken - politisk makt - skyddstullar – i-länderna – generalförsamlingen – tappad rösträtt – rekommendationer – råvaror.

Ekvivalenskedja på **i-land**: tullar – råvaror – världsbanken.

Ekvivalenskedja på **generalförsamlingen**: lika möjligheter – främtagen rösträtt – rekommendationer.

Ekvivalenskedja på **säkerhetsrådet**: bindande beslut – veto – USA – förbigående av FN:s regelverk.

U-ländernas situation beskrivs med deras hopplösa situation som *skuldfällan* har försatt dem i med för stora lån och intrång i deras *inrikespolitik* som följd av kraven från världsbanken. *Världsbanken har medgivit vissa misstag och ändrar nu försiktigt riktning*⁵⁷. Den svenske biståndsministerns kommentar om att de fattiga måste få mer politisk makt är också speglade för deras situation. Även orättvisa handelsvillkor som *skyddstullar* visar **u-ländernas** dåliga maktposition i världen. Det poängteras dock att man tagit bort dessa på en del områden. Men fortfarande dikterar *industriländerna* genom främst EU och USA villkoren på detta område. Råvarorna i u-länderna är en tillgång som man inte får ut värdet av genom att de förädlas i den rika världen och blir till dyra varor där.⁵⁸

I **generalförsamlingen** har varje land lika stora möjligheter att göra sin röst hörd. Det låter väldigt bra och då skulle ju exempelvis det fattiga Afrikas länder få föra upp sina viktigaste frågor på dagordningen och skapa tyngd i dessa frågor. Men p.g.a. de fattigaste **u-ländernas** eländiga ekonomi var det alltså år 2000 hela trettiosex länder som *inte fick rösta* varav nästan alla var fattiga **u-länder**. Detta förstärker **u-ländernas** dåliga maktposition ytterligare. Vidare är inte **generalförsamlingens** beslut bindande utan *rekommendationer*.⁵⁹

---

⁵⁷ Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 477.

⁵⁸ Ibid. sid. 476-477.

⁵⁹ Ibid. sid. 510.

Säkerhetsrådets sammansättning beskrivs och de fem permanenta medlemmarnas roll förklaras. **Säkerhetsrådets** stora makt genom bindande beslut för FN:s medlemsstater gör således att dessa stater har en stor makt. Verktygen för fred som man har till hands beskrivs. Som exempel på **säkerhetsrådets** makt och möjligheter till att skapa fred tas Kosovo upp. *I sista hand kan FN gå in militärt för att skydda civilbefolkningen och bidra till att skapa fred mellan stridande parter. Det hände exempelvis i Kosovo 1999.*⁶⁰ Det sägs också att *För att FN ska få genomföra en militär aktion måste samtliga fem ständiga medlemmar i säkerhetsrådet vara överens. Om någon röstar nej till förslaget, faller det. Det kallas vetorätt.*⁶¹

USA´s och Storbritanniens agerande i Irakfrågan 2003 genom att bortse från FN:s regelverk tas upp som ett problem. Om man vet att något land kommer att använda sitt *veto* lägger man aldrig upp frågan i *generalförsamlingen*. *När medlemsstater agerar på egen hand i en av FN:s huvudfrågor – freden – skapar det stora problem för världsorganisationen.*⁶²

5.4. Skillnad respektive likheter i diskursen på u-land, i-land, generalförsamlingen och säkerhetsrådet mellan läroböckerna. (Intertextualitet)

U-land. Den största skillnaden mellan böckerna är att det kalla kriget upphört. Detta gör att begreppet med de tre världarna är helt borta. Istället använder man sig bara av u-länder och i-länder. I SOL 2000 kan vi läsa att *Under de senaste 30 åren har u-länderna sammanlagt ökat sin BNP femfald och sin industriproduktion tiofald.* Men i samma stycke kan vi även läsa att de 35 fattigaste länderna har problem. Och att *för 10-tals miljoner människor i Afrika har levnadsförhållandena försämrats under de 10 – 15 senaste åren.* Det är med andra ord lite dubbelt budskap men det är ändå mer positivt innehåll i u-landsdiskursen än i SOL 3000.⁶³

En annan faktor som pekar positivt på u-ländernas möjligheter till förbättring är att *En dialog mellan Nord och Syd pågår ständigt, mest i FN. U-länderna ställer krav på en rättvisare fördelning, en ny ekonomisk världsordning.*⁶⁴ I SOL 3000 är det knappt något

---

⁶⁰ Ibid. sid. 508.

⁶¹ Ibid. Sid. 509.

⁶² Ibid. sid. 509.

⁶³ Husén, L, Hildingson, L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet.* Örebro, 1984. Sid. 383.

⁶⁴ Ibid. sid.387.

positivt som sägs alls om att u-ländernas situation skulle ha ljusnat. Det är fortfarande skuldfällan, den indirekta makten över råvarorna genom bearbetningen av den som gör att klyftorna mellan u-länderna och i-länderna består ekonomiskt. Dock beskrivs ett lättande på skyddstullarna gentemot den rika världen som ett positivt tecken. Men jordbrukstullarna som ses som de viktigaste finns kvar.⁶⁵ De ekonomiska svårigheterna för de fattigaste länderna illustreras tydligt med att hela trettiosex länder inte har rösträtt i generalförsamlingen vilket kan sägas vara u-ländernas viktigaste arena för att komma till tals internationellt. Med facit på hand beskrivs u-ländernas situation något mer negativt i SOL 3000 än föregångaren även om många likheter av innehållet finns.

i-land. De tre världarna är som sagt borta. I-ländernas beroende av u-ländernas råvaror är ett faktum i diskurserna i både SOL 2000 och SOL 3000. Skyddstullarna är av stor betydelse i båda böckerna men i-länderna beskrivs ändå i relativt positiva termer när det gäller u-ländernas framsteg där det i samband med u-ländernas tillväxt i SOL 2000 sägs att *Till största delen beror ökningen på u-ländernas eget kunnande, arbete och sparande. Men utan biståndet från FN och enskilda industriländer hade det knappast varit möjligt.*⁶⁶ Men vi får i samma bok också reda på att detta också är rent egoistiskt från i-länderna. *Sett rent ekonomiskt så måste industrivärlden ge u-länderna bistånd för att behålla sitt eget välstånd.*⁶⁷

Världsbanken beskrivs i båda diskurserna i negativa termer genom att indirekt hålla tillbaka u-länderna genom att påverka u-ländernas möjligheter till en egen agenda på många områden på inrikesplanet. Den svenske biståndsministerns citat ur SOL 3000 *Det har visat sig att om fattigdomen i världen ska minska på ett varaktigt sätt måste fattiga också få mer politisk makt*⁶⁸ är också talande för den negativa syn som ges på i-ländernas ovilja gentemot u-länderna. Sammanfattningsvis har diskursen glidit över till mer negativa termer genom att i-ländernas positiva handlingar inte har varit tillräckligt stora. Och viljan verkar inte finnas där på allvar för att utjämna villkoren. Den positiva aspekten med i-ländernas bistånd trycks på i

---

⁶⁵ Wergel. K, Hildingson. K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 476.

⁶⁶ Husén. L, Hildingson. L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet.* Örebro, 1984. Sid. 383.

⁶⁷ Ibid. sid. 387.

⁶⁸ Wergel. K, Hildingson. K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 465.

SOL 2000, men bistånd och dess mål i samband med FN förklaras bara översiktligt i SOL 3000 och får inte samma delvis positiva laddning som i SOL 2000.

Generalförsamlingen. I SOL 2000 beskrivs det hur alla länder har en röst vardera i generalförsamlingen. *Generalförsamlingens beslut har formen av uppmaningar och rekommendationer till medlemsländerna.* Det sägs dock att *dessa ändå kan få en stor betydelse, om de antagits med en stor majoritet.*⁶⁹

I beskrivningen av generalförsamlingen i SOL 3000 pekas det på att varje land har samma möjlighet att göra sin röst hörd. *Detta betyder att ett litet örike i Stilla havet har samma möjligheter som USA att uttrycka sin mening.*⁷⁰ Men samtidigt trycks det på att generalförsamlingen endast kan komma överrens om rekommendationer och konventioner som medlemsländernas parlament kan välja att ansluta sig till eller avstå.⁷¹ Detta är en något mer negativ bild av påverkansgraden för de små länderna än i SOL 2000.

Vad som definitivt avgör den mer negativa tonen om generalförsamlingen i SOL 3000 än den i SOL 2000 är att alla länder kan komma till tals oavsett storlek men p.g.a. de fattigaste *u-ländernas* eländiga ekonomi var det alltså år 2000 hela trettiosex länder som *inte fick rösta* varav nästan alla var fattiga u-länder vilket borde få tämligen stor betydelse för besluten i generalförsamlingen.⁷²

Således har diskursen förskjutits åt en negativ riktning ur demokratisk synvinkel och i synen på FN som representativt för världens sammansättning.

Säkerhetsrådet. Upphörandet av det kalla kriget har totalt skapat om förutsättningarna för säkerhetsrådet. Från en värld med två supermakter, så har USA nått en hegemonisk status i säkerhetspolitiken i världen när Sovjetunionen och östblocket försvann. I SOL 2000 var det Sovjetunionen som nämndes mest av de dåvarande två supermakterna i samband med FN. Ofta som en aggressiv part. *Flera gånger har Sovjet ingripit när det socialistiska systemet i*

---

⁶⁹ Husén, L, Hildingson, L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet.* Örebro, 1984. Sid. 391.

⁷⁰ Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 508.

⁷¹ Ibid. 508.

⁷² Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 510.

ett land hotas. I Sovjet har dessa händelser skildrats på ett helt annat sätt än i Västeuropa och USA.⁷³

USA nämns betydligt mer i SOL 3000 i samband med FN än i föregångaren och det är påfallande ofta i relativt negativa termer. Man får uppfattningen att USA gör lite som de vill. Exempel på detta är beskrivningen av situationen i mellersta östern där det skrivs att: *Många kritiker menar att USA sätter sina egna intressen före freden*⁷⁴ mycket på grund av oljan i regionen.

USA´s och Storbritanniens agerande genom att frånga FN:s regelverk i Irak 2003 tas också upp som ett problem i SOL 3000. Om man vet att något land kommer att använda sitt veto lägger man aldrig upp frågan i *generalförsamlingen*. *När medlemsstater agerar på egen hand i en av FN:s huvudfrågor – freden – skapar det stora problem för världsorganisationen.*⁷⁵ Vetoättens betydelse beskrivs mer ingående i SOL 2000. *Vetoätten hindrar ofta FN att gripa in i konflikter. I de flesta fall stöder en supermakt någon av sidorna i konflikten...FN är då maktlös.*⁷⁶

USA uppmärksammas också med att de inte sköter inbetalningarna till FN på ett tillfredsställande sätt. *USA brukar i slutet av varje år betala av precis så mycket på sin skuld att den understiger det kritiska beloppet.*⁷⁷

En intressant aspekt är att man i SOL 2000 fem år före östblockets försvinnande förutsåg att maktkampen i världen kan komma att förskjutas i riktning nord mot syd istället för som för som när boken skrevs, öst mot väst om inte de orättvisa villkoren och klyftorna mellan i-länderna och u-länderna minskas.⁷⁸

Problemet med att länder frångår FN:s regelverk genom att militärt ingripa i andra länders inre angelägenheter tas upp som ett problem i båda böckerna. I SOL 2000 kan man läsa att det

---

⁷³ Husén. L, Hildingson. L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Sid. 343.

⁷⁴ Wergel. K, Hildingson. K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9*. Örebro, 2003. Sid. 499.

⁷⁵ Ibid. sid. 509.

⁷⁶ Husén. L, Hildingson. L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Sid.391.

⁷⁷ Wergel. K, Hildingson. K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9*. Örebro, 2003. Sid. 510.

⁷⁸ Husén. L, Hildingson. L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Sid. 387.

har börjat tummas på denna regel och som exempel tar man tar upp *Vietnams ockupation av Kampuchea, Kinas anfall på Vietnam, Sovjets invasion av Afghanistan, USA´s invasion av Grenada, Sydafrikas räder i grannländerna och Israels invasion av Libanon*.⁷⁹ En väldigt stor skillnad i SOL 2000 och SOL 3000 rör säkerhetsrådets yttersta möjlighet till militära operationer.

I SOL 2000 har säkerhetsrådet befogenhet att begära militär hjälp av FN-medlemsstater för att anfälla ett land som bryter mot FN-stadgarna men *det har hittills aldrig hänt*.⁸⁰ Däremot har FN vid ett flertal tillfällen fått till stånd eld upphör och skickat in observatörer eller fredsbevarande trupp.

I SOL 3000 beskrivs det hur säkerhetsrådet har till uppgift att upprätthålla/skapa fred i världen. I första hand medling, i andra hand sanktioner och i sista hand kan FN gå in militärt, precis som i föregångaren. Nu har FN genomfört det sista alternativet i samband med problemen i det forna Jugoslavien. *I sista hand kan FN gå in militärt. Det hände exempelvis i Kosovo 1999*.⁸¹ Det skulle kunna tolkas som ett mer enigt FN och säkerhetsråd.

5.5. Jämförelse mellan läroboksdiskursen (SOL 2000 och SOL 3000) över tid och samhällsdiskursen (Detta är FN och FN i förändring) på området makt sett på u-land, i-land, generalförsamlingen och säkerhetsrådet.

U-land: Begreppet med de tre världarna som förekommer i SOL 2000 används inte överhuvudtaget i någon av de andra undersökta källorna i hänseende på u och i-länder. Det beror på att det är en indelning som användes under det kalla kriget. Begreppet ”de tre världarna” används parallellt med i/u-land i SOL 2000.⁸²

En annan benämning som används för *u-länderna* är *77-gruppen* och den alliansfria rörelsen. De används i båda källorna som beskriver samhällsdiskursen när man beskriver hur

---

⁷⁹ Ibid. sid. 390.

⁸⁰ Husén, L, Hildingson, L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Sid. 392.

⁸¹ Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9*. Örebro, 2003. Sid. 508.

⁸² Husén, L, Hildingson, L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Sid. 384.

u-länderna genom att samarbeta med östblocket hade ett relativt stort inflytande i generalförsamlingen. *I decennier, ända in på 1980-talet, var en vanlig röstbild i kontroversiella frågor att u-länderna tillsammans med öststaterna bildade nära nog rutinmässig majoritet, med Förenta staterna i minoritetsposition.*⁸³

I läroböckernas diskurs tycker jag mig utläsa en lite mer negativ tendens till *u-ländernas* utveckling från SOL 2000 till SOL 3000 och det grundar jag dels på att de fått minskad betydelse i *generalförsamlingen* vilket är ett av deras främsta forum i världspolitiken genom att hela trettiosex länder som *inte fick rösta* varav nästan alla var fattiga u-länder. Detta beskrivs i både samhällsdiskursen och SOL 3000.

Tullar och *u-ländernas* skulder beskrivs som ett ok i samtliga tre diskurser även det sägs att det lättats lite på mindre viktiga tullar i SOL 3000. Världsbanken beskrivs i liknande ganska negativa ordalag i alla tre diskurser. De positiva tecknen på den ekonomiska utvecklingen i *u-länderna* med exempelvis flerdubbel ökning av BNP de senaste decennierna är borta. Diskursen i läroböckerna följer alltså svängningarna som beskrivs i samhällsdiskursen när det gäller politisk makt och utveckling ekonomiskt vad det gäller u-länderna.

I-land: *I-länderna* ses med lite mer positiva ögon i SOL 2000 när det gäller exempelvis bistånd till *u-länderna*. I den är de en viktig del i *u-ländernas* tillväxt men precis som i SOL 3000 och samhällsdiskursen pekar man på att det ofta handlar om villkorat bistånd som *i-länderna* också vinner på till viss del. Utnyttjandet av råvaror är en annan fråga som det inte hänt mycket inom vilket är till gagn för *i-länderna*. Detta beskrivs på liknande vis i alla tre diskurser.

I SOL 3000 beskrivs hur *i-länderna* och i synnerhet västländerna har efter det kalla krigets sammanbrott också fått mer politisk makt i *generalförsamlingen*. Innan det kalla krigets slut var det tvärtom vilket beskrivs i SOL 2000. Detta följer samhällsdiskursen. I SOL 3000 citeras den svenska biståndsministerns som trycker på mer politisk makt åt *u-länderna* för att

---

⁸³ Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid.18.

lyckas med att minska fattigdomen i världen vilket också beskriver i-ländernas makt både ekonomiskt och politiskt över u-länderna.⁸⁴

Generalförsamlingen: Betydelsen för generalförsamlingen skiftar en aning i diskurserna. I SOL 2000 beskrivs det hur generalförsamlingens beslut *kan få en stor betydelse, om de antagits med en stor majoritet.*⁸⁵ Alla medlemsländer har dessutom en röst var. I SOL 3000 beskrivs hur generalförsamlingen endast kan komma överrens om rekommendationer och konventioner som medlemsländernas parlament kan välja att ansluta sig till eller avstå.⁸⁶ Att ett antal medlemsländer inte längre har rösträtt nämns i både SOL 3000 och samhällsdiskursen. I samhällsdiskursen får man också reda på att generalförsamlingen har beslutandemakt om FN:s budget och val av medlemsländer till det viktiga säkerhetsrådet vilket ger generalförsamlingen betydligt mer makt än vad man får reda på i läroboksdiskursen. Det är således en positivare bild av generalförsamlingen i SOL 2000 än i efterföljaren och den är en något starkare i samhällsdiskursen.

Säkerhetsrådet: I SOL 2000 beskrivs det att. *Säkerhetsrådet* har också befogenhet att begära militär hjälp av FN-medlemsstater för att anfälla ett land som bryter mot FN-stadgarna men *det har ännu aldrig hänt.*⁸⁷ I SOL 3000 har FN använt militära medel. *I sista hand kan FN gå in militärt. Det hände exempelvis i Kosovo 1999.*⁸⁸ I samhällsdiskursen har det också hänt, men då tar man upp befriandet av Kuwait 1991 som skedde genom ett entydigt mandat från säkerhetsrådet. I *FN i förändring* sägs det att: *I Kosovofrågan gick det inte att nå en lösning i säkerhetsrådet utan NATO gjorde på egen hand ett väpnat inskridande i säkerhetsrådets anda.*⁸⁹ *Kina och Ryssland klargjorde redan innan arbetet med en resolution påbörjats att de inte skulle stödja ett mandat för angrepp mot Serbien.*⁹⁰ I *Detta är FN* beskrivs Kosovoinsatsen i liknande termer. *I stället företogs omfattande militära aktioner*

---

⁸⁴ Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 465.

⁸⁵ Husén, L, Hildingson, L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet.* Örebro, 1984. Sid. 391.

⁸⁶ Ibid. 508.

⁸⁷ Husén, L, Hildingson, L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet.* Örebro, 1984. Sid. 392.

⁸⁸ Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 508.

⁸⁹ Örn, T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring,* Stockholm, 2002. Sid. 20.

⁹⁰ Ibid, sid. 58.

*ensidigt av USA och Storbritannien, respektive av NATO.*⁹¹ Här har vi alltså en väsentlig skillnad mellan samhällsdiskursen och läroboksdiskursen vilket är anmärkningsvärt. I SOL 3000 tar man dock upp att *2003 ingrep USA och Storbritannien militärt i Irak utan FN:s stöd* vilket stödjer att FN har ingripit militärt enligt reglerna. Problemet med att länder frångår FN:s regelverk tas upp som ett problem i båda böckerna.

Det kalla kriget och dess maktförhållanden beskrivs i liknande termer i samhällsdiskursen och i SOL 2000. Intressant är att Sovjetunionen beskrivs som en mer aggressiv makt än USA i SOL 2000 i samband med FN. I samhällsdiskursen beskrivs de båda supermakterna på liknande vis. I SOL 3000 är det USA som är den aggressiva makten genom sin roll som ensam supermakt och beskrivs i liknande termer som Sovjetunionen i SOL 2000. USA's makt och stora påverkan genom att vara ensam stormakt beskrivs än mer negativt i samhällsdiskursen än i SOL 3000. Bland annat genom att inte betala sina avgifter i tid som press på FN för att få gehör på sina krav om förändringar av organisationen. I SOL 3000 får vi bara reda på att USA inte betalar i tid.

6. Diskussion

Jag kan konstatera att reproduktionen av innehållet i samhällskunskapsböckerna till viss del finns. Innehållet påminner ibland om varandra vilket framgår av diskursanalysen men till största delen följer diskurserna i samhällskunskapsböckerna den i samhällsdiskursen. Men det finns två saker som enligt mig sticker ut som skillnader mellan diskurserna.

Det första som jag reagerat över och väljer att ta upp som skillnad är att Sovjet beskrivs som en betydligt mer aggressiv part än den andra supermakten USA i avsnitt där FN finns med i SOL 2000. Detta stämmer inte med samhällsdiskursen där de båda supermakterna beskrivs på liknande sätt att handla. En tänkbar anledning till detta är att en samhällskunskapsbok alltid blir färgad av författarens kunskaper och delvis värderingar inom området.⁹² En annan skulle kunna vara att Sovjet under denna tid sågs som det största säkerhetshotet mot Sverige och detta gjorde sig påmint även i samhällskunskapsböckerna. SOL 2000 skrevs under den tid då läromedelsgranskningen fortfarande verkade och budskapet

---

⁹¹ Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 42.

⁹² Skolverket. Rapport 284. *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskollärares val, avnämning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. 2006. Sid. 138.

skulle kunna tolkas som ett verktyg att överföra de värden och normer som makthavarna i samhället anser är de rätta.⁹³ I Sture Långströms *"författarröst och lärobokstradition"* tas Sovjetunionen och läroboksgranskningen också upp då en läroboksförfattare beskriver hur han blev tillrättavisad i ett väldigt kontroversiellt avsnitt. Det exempel med beskrivningen som jag tar upp som skillnad är inte lika kontroversiellt och följer nog delvis den svenska politiska inställningen till Sovjetunionen vid tiden för utgivandet av boken.

Det andra området inom läroboksdiskursen som jag har fastnat för som skiljer sig ifrån samhällsdiskursen är beskrivningen av säkerhetsrådets möjlighet till att ge FN befogenhet till militärt ingripande i en konflikt. I SOL 3000 beskrivs det att denna möjlighet användes i Kosovo 1999. I samhällsdiskursen beskrivs detta militära ingripande som ett förbigående av FN:s regler av Nato. Detta är enligt mig en allvarlig skillnad och som blivande lärare blir man misstänksam mot innehållet i läroboken. Kan man lita på att innehållet skildrar verkligheten alla gånger?

Det är svårt att koppla fallet Kosovo till tidigare forskning och peka på varför man gör detta faktafel. Om det är medvetet eller inte. En teori är att i Lpf -94 betonas att: *"demokratisyn som kommer till uttryck i "oförytterliga värden och i internationella överenskommelser, t.ex. i konventionen om mänskliga rättigheter."*⁹⁴ är normer som hela utbildningsväsendet ska arbeta efter. Insatsen i Kosovo menade inblandade länder rättfärdigades till stor del med att *"MR-kränkningar är ett hot mot internationell fred och säkerhet"*⁹⁵ och att det var en humanitär insats som skydd för de mänskliga rättigheterna. Denna hänvisning har använts vid FN:s operationer i bl.a. Irak 1991, Somalia 1992 och Rwanda 1994.

Viktigt att poängtera är att Serbien bröt mot en resolution som formulerats av ett enigt säkerhetsråd men att alltså det militära angreppet inte var enligt reglerna.⁹⁶ Med denna information kan man förstå att det nog var en ganska enig världsoption för ingripandet. Med detta drar jag slutsatsen att läroboksförfattaren bortsett från detaljer och sett de positiva

---

⁹³ Säfström, CA. *Den mångtydiga skolan – Utbildning i det postmoderna samhället*. Danmark. 2006. Sid. 90-91.

⁹⁴ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/08/14/28/7dbcf0d.pdf>. sid. 454.

⁹⁵ Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 82.

⁹⁶ Ibid. sid. 58.

delarna med skyddandet av de mänskliga rättigheterna som så positivt i samband med FN vilket gjort att man framställt angreppet som legitimt. Jag tycker även att man kan koppla detta till Holméns andra teori som är: *”Om det i stället är efterfrågan på läroboksmarknaden som styr, så borde läroböckerna förändras när ett nytt samhällsklimat fått lärarna att förändra sina åsikter om vad som är viktigt och lämpligt att lära ut.”* Det nya samhällsklimatet är i så fall tonvikten på mänskliga rättigheter i både skolan genom Lpo -94 och även internationellt genom FN:s större tonvikt på dessa.

USA´s och Storbritanniens anfall mot Irak 2003 hade andra huvudorsaker än brott mot de mänskliga rättigheterna och var mer kontroversiell i säkerhetsrådet. Nu hotade Frankrike att lägga sitt veto mot ett väpnat ingripande sanktionerat av FN.⁹⁷ Det var ett kraftfullare hot än vad Kina och Ryssland uttryckte i Kosovofrågan. De förklarade att de inte skulle stödja ett FN-mandat för ett militärt ingripande i säkerhetsrådet.⁹⁸ Kanske uppmärksammas Irak 2003 i samhällskunskapsboken på rätt sätt efter som det nu är ett EU-land som är negativt mot ingripandet även om Storbritannien för visso också är ett EU-land. Att svensken Hans Blix var chef för FN:s vapeninspektioner i Irak hävdade att det inte fanns fog för ett ingripande med hänvisning till Iraks massförstörelsevapen betyder nog mycket för framställningen i SOL 3000.⁹⁹ Detta fick stort utrymme i svensk massmedia.

7. Slutsats

Efter att först ha utläst diskursen som berör FN på området makt och efter det genomfört diskursanalyser på läroboksdiskurserna och samhällsdiskursen och jämfört dessa intertextuellt så har jag fått fram en bild av hur innehållet i dessa förhåller sig till varandra. De nodalpunkter som jag har haft i min diskursundersökning är u-land, i-land, generalförsamlingen och säkerhetsrådet. Därmed har jag kunnat utläsa ett svar på min frågeställning som är:

”Följer skolans samhällskunskapsböcker för årskurs 9 diskursen om FN i samhället i övrigt? Eller har innehållet i skolans samhällskunskapsböcker en tendens att reproduceras med bara små eller inga förändringar?”

---

⁹⁷ Örn. T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 25.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ http://www.svd.se/nyheter/utrikes/blix-usa-struntade-i-sanningen_1000639.svd

Innehållet och diskursen i skolans samhällskunskapsböcker för årskurs 9 följer mestadels samhällsdiskursen vid jämförda tidpunkter. De två skillnader som jag upplever som stora är om NATO:s ingrepp i Kosovo 1999 var sanktionerat ifrån säkerhetsrådet eller inte. Enligt samhällskunskapsboken SOL 3000 var den det men enligt samhällsdiskursen var den det inte. Den andra är beskrivningen av Sovjet i samband med FN som en aggressivare part av de två supermakterna i samhällskunskapsboken SOL 2000 jämfört med samhällsdiskursen. En slutsats jag drar av resultaten i denna undersökning är att jag är villig att koppla det till Holmén's teori: *”Om det i stället är efterfrågan på läroboksmarknaden som styr, så borde läroböckerna förändras när ett nytt samhällsklimat fått lärarna att förändra sina åsikter om vad som är viktigt och lämpligt att lära ut.”*¹⁰⁰

För samhällskunskapsläraren är det av stor vikt att kunna lita på att innehållet i läroböckerna är objektivt och skildrar olika områden på ett riktigt sätt. Sättet som Kosovofrågan framställs på i SOL 3000 gör att man blir skeptisk. Finns det uppgifter på andra områden i denna bok som framställs annorlunda än den som ges i samhällsdiskursen? Något att undersöka i vidare forskning.

---

¹⁰⁰ Holmén. J, *Den politiska läroboken*, Uppsala 2006, sid. 28.

8. Referenslista

Skriftliga källor

Örn. T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Utrikespolitiska institutet.

Salander. H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik - Detta är FN*. Stockholm 2002. Regeringskansliet. Stockholm.

Johnsson Harrie. A, *Staten och läromedlen. En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Linköping 2009.

Rothstein, Bo. Westerhäll, Vahlne Westerhäll, Red. *Bortom den starka statens politik*. Stockholm 2005. SNS förlag Stockholm

Långström, S. *Författarröst och lärobokstradition*. Umeå 1997. Umeå universitet.

Holmén. J, *Den politiska läroboken*, Uppsala 2006.

Oscarsson. V, *"Elevers syn på globala förhållanden och framtiden - Rapport från den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU03) – samhällsorienterande ämnen"* Mölndal 2005. Göteborgs universitet.

Lindeborg, Åsa. *Socialdemokraterna skriver historia. Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000*. Stockholm. 2001.

Säfström, CA. *Den mångtydiga skolan – Utbildning i det postmoderna samhället*. Danmark. 2006. Studentlitteratur.

Jørgensen. Winther. M, Phillips. L, *Diskursanalys som teori och metod*. Sverige 2004. Studentlitteratur, Lund.

Börjesson, M. Palmblad, E. *Diskursanalys i praktiken*. Slovenien 2007. Liber AB Malmö.

Englund, Tomas. *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*, Göteborg 2005. Daidalos

Läroböcker

Wergel. K, Hildingson. K och Hildingson. L, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9*. Örebro, 2003. Natur och Kultur. Stockholm.

Husén. L, Hildingson. L, Berg. L, Ekberg. S-I, Eriksson. L, Hildingson. K., *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Natur och Kultur. Stockholm.

Internetkällor

Skolverket. Rapport 284. *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. 2006. (pdf)

www.skolverket.se/sb/d/193/url/.../target/pdf1640.pdf%3Fk%3D1640

SOU 2007:28. Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan. *Förslag till nytt mål- och uppföljningssystem*.

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/08/14/28/7dbcf0d.pdf>.

http://www.svd.se/nyheter/utrikes/blix-usa-struntade-i-sanningen_1000639.svd

9. Bilagor

(Samhälls) Diskursen på makt i FN på områdena: *Säkerhetsrådet, generalförsamlingen, i-länder och u-länder. beskrivna i Detta är FN och FN i förändring.*

Detta är FN: *Alla medlemsstater är suveräna och likställda.*¹⁰¹ De är representerade i **generalförsamlingen** som dock inte har någon makt att stifta lagar som de andra länderna måste följa. *Generalförsamlingen kan därför sägas vara främst ett diskussionsforum med normativt inflytande.*¹⁰² *Men de har beslutandemakt om FN's budget och hur FN's kostnader skall fördelas mellan medlemsländerna, samt viktigare val, till exempel valen av medlemsländer i **säkerhetsrådet**.*¹⁰³ Det beskrivs som många fattiga länders chans att göra sig hörda i världen. Majoritetsförhållandena har växlat under årens lopp sedan FN's bildande. Efter de gamla kolonialländernas frigörelse kom dessa länder som ofta var **u-länder** att spela en viktig roll i spelet mellan öst och väst i generalförsamlingen. De nya länderna i den tredje världen höll samman i den *alliansfria rörelsen* där man samarbetade i politiska frågor och i *77-gruppen* där man samarbetade i ekonomiska frågor vilket gjorde att frågor som var viktiga för dem kom att behandlas allt mer. *I decennier, ända in på 1980-talet, var en vanlig röstbild i kontroversiella frågor att **u-länderna** tillsammans med öststaterna bildade nära nog rutinmässiga majoritet, med Förenta staterna i minoritetsposition.*¹⁰⁴ Efter det kalla krigets slut ändrades detta. *Demokratins och marknadsekonomins landvinningar gav västländerna i allmänhet, och EU och Förenta staterna i synnerhet, en dominerande ställning.*¹⁰⁵ Efter östs sammanbrott tillkom alltså nya medlemsstater vilket svängde tillbaka u-ländernas betydelse. Idag röstar man ofta likt de andra länderna i sina geografiska regioner för att få så stort inflytande som möjligt. Men det är mer flexibelt än innan.

---

¹⁰¹ Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN.* Stockholm 2002, sid. 13.

¹⁰² Ibid, sid. 17.

¹⁰³ Ibid, sid. 17.

¹⁰⁴ Ibid, sid. 18.

¹⁰⁵ Ibid, sid. 19.

Säkerhetsrådet har till skillnad från **generalförsamlingen** rätt att fatta *beslut som medlemsstaterna enligt FN-stadgan är skyldiga att rätta sig efter och utföra*.¹⁰⁶

Säkerhetsrådets huvuduppgift är att upprätthålla världsfreden. Verktyg vid konflikter är att försöka få parterna att nå en *uppgörelse på fredlig väg*. Med medling om det behövs. Annars försöker man *åstadkomma ett slut på stridigheterna, genom direktiv om eld upphör eller provisoriska åtgärder*. Hjälper inte detta kan **säkerhetsrådet** *vidta icke-militära sanktionsåtgärder*. Sista alternativet är *fredsframtvingande åtgärder, handelsembargo eller andra sanktioner, och om kollektiv militär aktion*.¹⁰⁷

Säkerhetsrådet är det FN-organ som har i särklass mest makt och det är också ett faktum att de ständiga medlemmarna dominerar **säkerhetsrådsarbetet** i kraft av sitt veto.¹⁰⁸ Problemen med detta beskrivs bl.a. genom att i fallen Irak och Kosovo under andra hälften av 1990-talet fick blockeringar i **säkerhetsrådet** till följd att FN inte kunde ingripa i enlighet med stadgan.¹⁰⁹ Kina och Ryssland klargjorde redan innan arbetet med en resolution påbörjats att de inte skulle stödja ett mandat för angrepp mot Serbien.¹¹⁰ I stället företogs omfattande militära aktioner ensidigt av USA och Storbritannien, respektive av NATO¹¹¹

Oenighet i **säkerhetsrådet** har alltså gjort FN maktlöst i en del situationer vilket gjort att FN ställts åt sidan i viktiga frågor. USA's roll som enda kvarvarande supermakt spelar givetvis en stor roll i världens maktförhållande. *Bara vetenskapen om detta gör dess makt i säkerhetsrådet större än övriga medlemmars, även jämfört med de fyra andra vetoberättigade medlemmarnas.*(48) USA och Ryssland tillhör de länder som har skulder till FN. *Några länder har förlorat sin rösträtt i generalförsamlingen för att de inte betalar.*(95) *Förenata staterna, har av politiska skäl hållit inne bidrag eller ställt villkor för att betala.*(96).

---

¹⁰⁶ Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 23.

¹⁰⁷ Ibid, sid. 23.

¹⁰⁸ Ibid, sid. 24.

¹⁰⁹ Ibid, sid. 42.

¹¹⁰ Ibid, sid. 58.

¹¹¹ Ibid, sid. 42.

Bland annat beslutade man – *i strid med FN-stadgan att betala endast delar av de uttaxerade bidragen, tills de förändringar man krävt genomförts.*¹¹²

FN i förändring: I denna bok speglas tydligt det faktum att FN har gått från 51 medlemsstater till vid bokens skrivande 191.¹¹³ Det innebär att **u-länderna** har blivit en viktig samtalspart genom att de i G-77 gruppen samarbetar i samtal med **i-länderna**.¹¹⁴ Världsbanken och IMF är omdiskuterade. *De räknas formellt till FN-systemet men har en mycket fristående ställning. Vad som strukturellt främst skiljer dem från andra FN-organ är att man där inte tillämpar principen ett land en röst utan har en röststyrka sammanhängande med insatta kapitalandelar. Det innebär att deras beslut i hög grad påverkas av de rika västländerna. Det är därför inte märkligt att dessa ofta föredrar att kanalisera sina biståndsinsatser genom Världsbanken snarare än genom FN, där u-länderna är i stark majoritet.*¹¹⁵ Det gör att givarländerna får stor makt att ställa krav på mottagarländerna. Man pratar om villkorat bistånd vilket innebär att givarländerna ofta får tillbaka pengar genom att mottagarlandet beställer varor från givaren.¹¹⁶ Vad det gäller **u-ländernas** svåra sits och möjlighet att komma ikapp **i-länderna** beskrivs det målande att: *inget bistånd och inga skuldavskrivningar betyder så mycket för u-länderna som en fri handel med jordbruksprodukter.*¹¹⁷

USA's roll som enda supermakt efter det kalla kriget och dess ställning som i särklass största bidragsgivare tas givetvis upp. Världen och maktsituationen i FN's **generalförsamling** och **säkerhetsråd** ser inte likadan ut idag som när organisationen grundades. *När västs automatiska majoritet gick förlorad först i **generalförsamlingen** och sedan även i **säkerhetsrådet**, växte kritiken i USA. FN ansågs ibland ägna sig åt sådant som USA ogillade*

---

¹¹² Salander, H, *En introduktion till Förenta Nationerna och svensk FN-politik- Detta är FN*. Stockholm 2002, sid. 96

¹¹³ Örn, T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 6.

¹¹⁴ Ibid. Sid. 7.

¹¹⁵ Ibid. Sid. 13.

¹¹⁶ Ibid. Sid. 14.

¹¹⁷ Ibid. Sid. 14.

och kongressen ville inte att USA skulle vara med och finansiera detta. Egenmäktigt höll man inne dalar av sin årsavgift och andra bidrag.¹¹⁸

I Kosovofrågan gick det inte att nå en lösning i säkerhetsrådet utan NATO gjorde på egen hand ett väpnat inskridande i **säkerhetsrådets** anda.¹¹⁹

Diskursen (beskrivningen) av makt i FN på områdena: Säkerhetsrådet, generalförsamlingen, i-länder och u-länder i SOL 2000.

Boken är skriven under det kalla kriget vilket gör att uppdelningen i väst och östblocket är slående. Båda blockens framtidsvisioner är liknande och är en spegling av FN's mänskliga rättigheter med alla människors frihet m.m. Men vägen till framtidsmålen är väldigt olika efter som det är två vitt skilda samhällssystem.¹²⁰ Sovjetunionen är en supermakt som är ständig medlem i FN's **säkerhetsråd**. Dess syn på maktförhållandena i världen speglas genom att: *De sovjetiska ledarna anser sitt land vara inringat av fientliga stater – både kapitalistiska och det socialistiska Kina.*¹²¹ Invasionen av Afghanistan beskrivs av Sovjet som ett försvarskrig och av USA som ett anfallskrig. *Flera gånger har Sovjet ingripit när det socialistiska systemet i ett land hotas. I Sovjet har dessa händelser skildrats på ett helt annat sätt än i Västeuropa och USA.*¹²²

Kina beskrivs som en stormakt med ständig plats i **säkerhetsrådet** samtidigt som det beskrivs som ett av världens fattigaste länder. Världen ser med beundran hur landet lyckas försörja sin befolkning. *Kina har ansett att alla stater som är fiender till Sovjet automatiskt är vän till Kina.*¹²³

---

¹¹⁸ Ibid. Sid. 17.

¹¹⁹ Örn. T, *Världspolitikens Dagsfrågor. FN i förändring*, Stockholm, 2002. Sid. 20.

¹²⁰ Husén. L, Hildingson. L, *SOL 2000. Samhälle i dag. Grundbok 3 högstadiet*. Örebro, 1984. Sid. 274.

¹²¹ Ibid. 343.

¹²² Ibid. 343.

¹²³ Ibid. 347.

Världens länder delas in i tre världar. Första världen (väst), andra världen (öst) och tredje världen (**u-länderna**).¹²⁴Tillgången till **u-ländernas** billiga råvaror beskrivs som en av två huvudorsaker till den första världens välstånd. Makten över världens råvarutillgångar håller tillbaka **u-ländernas** utveckling. Många multinationella företag är rikare än hela länder. ¹²⁵**U-länderna** har svårt att få lån och de lån som de har är svåra att betala tillbaka p.g.a höga räntor vilket gör att de inte får nya lån av internationella storbanker. Maktkampen i världen kan komma att förskjutas i riktning norr mot syd istället för som nu öst och väst om inte de orättvisa villkoren och klyftorna mellan **i-länderna** och **u-länderna** minskas. *En dialog mellan Nord och Syd pågår ständigt, mest i FN. U-länderna ställer krav på en rättvisare fördelning, en ny ekonomisk världsordning.*¹²⁶**U-länderna** hålls tillbaka även genom skuldfällan och skyddstullar på **i-ländernas** marknader.

Världsbanken nämns i följande termer: ”**U-länderna** är nödvändiga för **i-ländernas** ekonomi. Så säger chefen för världsbanken. Sett rent ekonomiskt så måste **industrivärlden** ge **u-länderna** bistånd för att behålla sitt eget välstånd.”¹²⁷

U-länderna sägs de senaste 30 åren sammanlagt ha ökat sitt BNP femfalt och sin industri tiofalt. *Till största delen beror ökningen på u-ländernas eget kunnande, arbete och sparande. Men utan biståndet från FN och enskilda industriländer hade det knappast varit möjligt.*¹²⁸

FN bildades av de segrande makterna i andra världskriget 1945. En FN-medlem får inte hota med våld eller angripa en annan medlem militärt enligt FN-stadgan. Dock har det börjat tummas på denna regel och som exempel tar man upp *Vietnams ockupation av Kampuchea, Kinas anfall på Vietnam, Sovjets invasion av Afghanistan, USA´s invasion av Grenada, Sydafrikas räder i grannländerna och Israels invasion av Libanon.*¹²⁹

---

¹²⁴ Ibid. 384.

¹²⁵ Ibid. 386.

¹²⁶ Ibid. 387.

¹²⁷ Ibid. 387.

¹²⁸ Ibid. 383.

¹²⁹ Ibid. 390.

Alla länder har en röst vardera i **generalförsamlingen**. *Generalförsamlingens beslut har formen av uppmaningar och rekommendationer till medlemsländerna.*¹³⁰ Det sägs dock att *dessa ändå kan få en stor betydelse, om de antagits med en stor majoritet.*¹³¹ **Säkerhetsrådet** har mest makt och består av 15 medlemmar varav de fem ständiga. *Det fattar beslut på alla medlemsstaters vägnar och har makten att ålägga dem att vara med om vissa gemensamma åtgärder.*¹³² De fem ständiga medlemmarna har vetorätt och kan blockera ett beslut om att t.ex. gripa in i konflikter vilket ofta händer eftersom någon av supermakterna ofta stöder den ena parten i konflikten. *Vetorätten kommer därför ofta till användning – och FN är då maktlöst.*¹³³ Sydafrika tas upp som talande exempel. **Säkerhetsrådet** har beslutat om vapenembargo mot landet för att sätta press på apartheidregimen. FN har även velat införa ett mer omfattande handelsembargo men det har USA, Storbritannien och Frankrike satt stopp för. **Säkerhetsrådet** har också befogenhet att begära militär hjälp av FN-medlemsstater för att anfälla ett land som bryter mot FN-stadgarna men det har hittills aldrig hänt.¹³⁴ Däremot har FN vid ett flertal tillfällen fått till stånd eld upphör och skickat in observatörer eller fredsbevarande trupp.

Diskursen (beskrivningen) av makt i FN på områdena: Säkerhetsrådet, generalförsamlingen, i-länder och u-länder i SOL 3000.

*Det har visat sig att om fattigdomen i världen ska minska på ett varaktigt sätt måste fattiga också få mer politisk makt.*¹³⁵ Detta var den dåvarande svenske biståndsministerns kommentar på en rapport från FN 2002 som rangordnade länder i levnadsstandard.

Världsbanken har lånat ut pengar till **u-länderna** vilket är bra men de har lånat ut för stora summor som de låntagande länderna inte kan betala tillbaka vilket gör att de betalar räntor

---

¹³⁰ Ibid. 391.

¹³¹ Ibid. 391.

¹³² Ibid. 391.

¹³³ Ibid. 391.

¹³⁴ Ibid. 392.

¹³⁵ Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9*. Örebro, 2003. Sid. 465.

men sitter kvar i skuldfällan. *Världsbanken har medgivit vissa misstag och ändrar nu försiktigt riktning.*¹³⁶ Uppmaningar på de rika länderna att skriva ner de fattiga ländernas skulder. Länderna med stora lån har hårda krav på sin politik ifrån världsbanken vilket till viss del kan sägas få till följd att länderna hålls kvar i fattigdom. Bl.a. har krav ställts som *innebar att statliga tjänster skulle dras in, att löner skulle sänkas och att anslagen till skola och sjukvård skulle minska.*¹³⁷ Även skyddstullar nämns som ett maktinstrument. **Industriländerna** har tagit bort eller sänkt de flesta tullar, utom för jordbruksprodukter. *Särskilt EU och USA använder tullar på jordbruksprodukter för att motverka vad som anses vara osund konkurrens.*¹³⁸

De fattigas problem med handeln med råvaror beskrivs med att råvarorna används i produktion i den rika världen och följaktligen *produkter som de **fattiga länderna** sedan importerar dyrt. För de rika är det tvärtom.*¹³⁹

Samarbetet mellan världens länder och viljan att lösa stora frågor som miljön m.m. får utrymme i SOL 3000 men vi får reda på att det gnisslar i enigheten om hur man ska nå målen, *Många vill att ländernas regeringar ska ta större ansvar. USA vill ha större frivillighet. De vill att multinationella företag ska sitt ansvar för miljö och människor frivilligt.*¹⁴⁰

USA's makt i världen speglas även i avsnittet som behandlar Israel/Palestina där de anklagas att sätta egna intressen före fred.¹⁴¹

FN bildades av segrarmakterna i andra världskriget. I beskrivningen av **generalförsamlingen** pekas det på att varje land har samma möjlighet att göra sin röst hörd. *Detta betyder att ett litet örike i Stilla havet har samma möjligheter som USA att uttrycka sin mening.*¹⁴² Men samtidigt trycks det på att **generalförsamlingen** endast kan komma överrens om

---

¹³⁶ Ibid. 477.

¹³⁷ Ibid. 477.

¹³⁸ Wergel, K, Hildingson, K, *SOL 3000. Samhälle I dag. Elevbok 9.* Örebro, 2003. Sid. 476.

¹³⁹ Ibid. 476.

¹⁴⁰ Ibid. 476.

¹⁴¹ Ibid. 499.

¹⁴² Ibid. 508.

rekommendationer och konventioner som medlemsländernas parlament kan välja att ansluta sig till eller avstå.¹⁴³

Säkerhetsrådet beskrivs översiktligt med medlemsantal och de fem ständiga medlemmarna. Kan fatta beslut som är bindande för alla medlemsländer. FN och **säkerhetsrådet** har till uppgift att skapa fred i världen. I första hand medling, i andra hand sanktioner och i sista hand kan FN gå in militärt. *Det hände exempelvis i Kosovo 1999.*¹⁴⁴ *För att FN ska få genomföra en militär aktion måste samtliga fem ständiga medlemmar i säkerhetsrådet var överens. Om någon röstar nej till förslaget, faller det. Det kallas veto.*¹⁴⁵

USA's och Storbritanniens agerande genom att frånga FN's regelverk i Irak 2003. Man visste att veto skulle läggas mot deras förslag angående Irak.¹⁴⁶ USA uppmärksammas också med att de inte sköter inbetalningarna till FN på ett tillfredsställande sätt. *USA brukar i slutet av varje år betala av precis så mycket på sin skuld att den understiger det kritiska beloppet. Men en del länder klarar inte det. År 2000 fanns trettiosex länder som inte fick rösta. Nästan alla var fattiga u-länder.*¹⁴⁷

---

¹⁴³ Ibid. 508.

¹⁴⁴ Ibid. 508.

¹⁴⁵ Ibid. Sid. 509.

¹⁴⁶ Ibid. Sid. 509

¹⁴⁷ Ibid. 510.

